

séri az ifjút. A laikus morál se más, mint száraz és minden idealizmustól megfosztott állampolgári nevelés.

Hollandiában az ismétlő iskoláknak három felső osztályában tanítják az állampolgári kötelességeket. Az öt évfolyamos magasabb fokú polgári iskolákban már szélesebb alapokon nyugszik ez a tanítás; a két felső osztályban heti egy órát szentelnek az állami, tartományi és községi kormányzat tanítására. Svájcban a különböző tantárgyak keretében közlik a szükséges állampolgári ismereteket, Dániában pedig a Népegyetemek látják el a nemzeti s a vallásos érzésen alapuló állampolgári műveltséggel az ország szorgalmas parasztnépét.

Látjuk tehát, hogy a külföld nagyobb államaiban a polgárok alapos állampolgári ismereteket szerezhettek iskoláikban, ellenben nálunk, különösen középiskoláinkból, az állampolgári kötelességek tanítása úgyszólván teljesen száműzve van. Ezen az állapoton Miklóssy szerint változtatni kell. Vigyük be nevelésünk rendszerének minden fokozatába az állampolgári nevelést mint önálló tárgyat, tanítsuk meg gyermekeinket arra, hogy mivel tartoznak az államnak, telítsük ezt a tanítást mélységes vallásos és hazafias érzéssel, hogy így egyszerűsmdenkorra elejét vehessük minden felforgató és romboló irányzat térhódításának. A haza s az állam jövőjét csak úgy biztosíthatjuk, ha művelt polgárokat nevelünk, olyanokat, akik jogaikkal és kötelességeikkel is tisztában vannak.

Miklóssy tartalmas fejtegetései megérdemelnék, hogy hivatott helyen is kellő mérlegelésben részesüljenek. *Petrich Béla.*

Somogyi Géza: A jövő nemzedék nevelése. Kispeszt. [Évszám nélkül.] (N. S-r., 15 l.)

Ez a kis értekezés még a háborús évek folyamán íródott s a demokratikus világnézetből nőtt ki. Arra a kérdésre kíván feleletet adni: milyennek kell lennie közoktatásunknak, hogy a demokratikus felfogást szolgálja? Hogy ebből a szempontból iskoláink mai berendezésében nem sok jót talál, nem fog nagyon meglepni bennünket, hiszen az újítás vágya mindig a jelennel való elégedetlenségből fakad. Szégyenre azért nincs épen okunk, mert a szerző megállapítása szerint Svájc ma az egyetlen ország Európában, melynek igazán demokratikus irányú iskolarendszere van.

A tárgy elsősorban népnevelési jellegű s így természetes, hogy a szerző főleg a népiskola kérdéseivel foglalkozik. Mi itt az első demokratikus követelmény? Az, hogy mindenki, pályaválasztásra való tekintet nélkül, kötelezőleg elvégezze a teljes (még pedig 6 osztályú) népiskolát. Ez a legfontosabb tétele, a magva Somogyi reformtervezetének, mely a hatosztályú népiskolai kötelezettség apologiájának nevezhető. A kissé elszórt s önmagát megismétlő indokolásnak legnyomósabb érve az, hogy ezáltal eltolódnék a pályaválasztás időpontja. A hatosztályú népiskolai kötelezettség folytán módosulna természetesen a középiskola tanulmányi ideje is, melyet Somogyi nyolc esztendőről hatra szállítana alá. A szerző e beosztásában Comenius ismert fokozataira, valamint a legújabb gyermektanulmányokra hivatkozik (bár az utóbbiak inkább a 14 éves kort jelölik meg, mint a

gyermeki fejlődés második szakának határát). A középiskoláknak négy típusát kívánja fenntartandónak: a klasszikai, latin (görög nélkül), modern nyelvi és nemzeti középiskolát, vagyis lényegében a mai fajokat, mert — mint ő maga is megjegyzi — az első kettő megfelelő körülbelül a mai főgimnáziumnak (göröggel és anélkül), a harmadik a főreáliskolának, a negyedik pedig a középiskolai színvonalra emelt polgári iskola volna.

A demokratikus, de egyáltalában mindennemű iskolarendezésnek legelső teendője a népiskolai kérdés megoldása. Kultúrpolitikásaink nagyrésze mégsem ennél a pontnál kezdi és tervezi az iskola reformját, hanem ezt szinte kerülni látszik. E vonakodás oka — mondja a szerző — az osztatlan népiskolák tarthatatlan állapotában van. Hogyan lehetne ezeken segíteni? A legtöbb pedagógus pénzügyi kérdésnek minősíti ezt a kényes problémát és kényszerű rossznak jelente ki, napirendre tér fölötte, Somogyi azonban dicséretreméltó buzgalommal nem áll meg itt, hanem megoldási módokat ajánl, hogy kielégítőket-e, természetesen nem az ő jóakarátán múlik. Az egyik mód: egyesíteni az egy községben lévő osztatlan iskolákat egy közös osztott iskolává. Csakhogy ilyen módon (feltéve, hogy sikerül) még igen sok osztatlan iskola maradna. Ezekre nézve a következőket ajánlja: Minthogy az osztatlan iskolának ugyanazt a tananyagot kell feldolgoznia, mint az osztottnak, s erre több időre lesz szüksége: nyujtsuk ki a tanítási időt a teljesen osztatlan iskolában 8, a kéttanítós iskolában 7 évre. Ez ellen a megoldás ellen súlyos aggályok merülhetnek fel. Eltekintve attól, hogy az eredmény így is nagyon kérdéses, hibája e tervezetnek mindenekelőtt az, hogy csupán arra van figyelemmel, amit tanítanak (a tananyagra), s arra nem, akit tanítunk (a növendékre). Elvégre, bár előfordul, hogy az osztatlan iskolabeli (falusi) gyermek értelmi fejlettsége hátrább van osztott iskolabeli társáénál, ezt a megfigyelést általánosítani s az osztatlan iskolabeli gyermeket mindenáron beleszorítani a két esztendővel hosszabb népiskolába épen a tehetségesekek szempontjából erőszakolt és méltánytalan dolog lenne. Az egyik tanuló csak 14 éves, a másik már 12 éves korában kerülne ki a népiskolából, holott képességeik épen fordított arányban lehetnek. S mi jönne létre ilyen módon a középiskolában? A mai, egy osztály tanulói közt meglévő 1—2, sőt 3 éves korkülönbség felszökknék 3—4—5 esztendőre, ami sem az értelmi fejlődés, sem különösen az épen erre az időre eső pubertás szempontjából nem volna kívánatos. Persze, bírálni könnyebb, mint megoldani; de mi azt hisszük, hogy a legalább kéttanítós iskolákban (melyeknek létrehozatala a társadalom áldozatkészségének fokozottabb kihasználásával még a mai viszonyok között sem tartozik az utópiák sorába) 6 esztendővel is tűrhetően folynatnék a tanítás. Ahol pedig az iskolázttatók csekély száma mégis csak egy tanító tartását bírná el, ott az iskolások száma is oly csekély, hogy a velük való egyéni foglalkozás lehetősége kiegyenlíti, legalább részben, az osztott iskola előnyeit.

Nem részletezve a szerzőnek egyéb kívánalmait, csak koedukációs javaslatára kívánunk annyit megjegyezni, hogy elvi szempontból soha és semmiképen sem tudnók ezt a megoldást helyeselni.

Külön ki kell emelnünk azt az ügyszeretetet, mely az egész műből őszintén felénk sugárzik. Együttal egy nagy hiányára is rá

kell még mutatnunk, s ez a nemzeti gondolatnak eléggé érvényre nem juttatása. A nemzeti eszme egész történeti, multunkban mint a legfontosabb erkölcsi tényező hatotta át közéletünket, s habár Somogyi inkább alaki, mint tartalmi szempontból tárgyalja iskolareformjait, mégis a nemzeti gondolatnak legalább vezéreszméül való kitűzését pedagógustól kétszeresen szívesen láttuk volna. *Hajdu János.*

Takáts Sándor: A régi Magyarország jókedve. Bpest, 1921. Athenæum. (328 l.) Ára 120 K.

E tárgyánál és hangjánál fogva egyaránt nagyon vonzó művelődéstörténeti munkáról csupán a XXIV. fejezete miatt kell itt legalább röviden megemlékeznünk, mert ez a fejezet (*A régi diákeletről*) családi levéltáraknak újonnan felkutatott adatai alapján igen érdekes dolgokat mond el a XVII. századbeli magyar főúri diákok életmódjáról. Megtudjuk belőle, hogy ebben a korban a főúri ifjak, mikor útnak indultak valamely hazai vagy külföldi városba iskolázás végett, fejedelmi módra egész udvartartást: kellő személyzetet, cselédséget, paripákat, élelmet vittek magukkal s nem konviktusban laktak, hanem bérelt házban. Az élénk tárt adatok jórészt azokból a levelekből valók, amelyeket gróf Batthyány Ádám főgenerális fiainak prefektusai küldözgettek haza Sopronból és Grácból a kezükre bízott ifjak apja-urának. A stilszerűen ódon zamatú nyelven, jó magyarsággal megírt könyvnek minden egyéb fejezete is tanulságos és élvezetes olvasmány. N.

Dr. Sikorsky J. A.: A gyermek lelki fejlődése, valamint az érettebb életkor lélektanának rövid jellemzése. Fordították *Tus József* és *Varsányi Géza.* Budapest, 1918. Lampel. (8-r., 134 l.)

A gyermektanulmányal foglalkozók előtt úgy ismeretes Szikorszki orosz elmeorvosnak ez a munkája, mint a gyermeklélektani irodalomnak egyik nem éppen legújabb, de jeles, gyakorlati irányú összefoglaló terméke. Az első kiadás megjelenése óta eltelt két évtized alatt a lelki élet tudományának ez az ága is sok értékes adalékkal gazdagodott ugyan és számos pontban megváltozott a tudományos felfogás, mégis helyes gondolat volt a fordítóktól, hogy ezt a munkát magyar nyelven is hozzáférhetővé tették a zsenge kor lélektana iránt különösebben érdeklődők számára, mert pedagógiai irodalmunk nincs bővében az összefoglaló műveknek. A fordítók választása nyilván azért esett erre a munkára, mert úgy vélekedtek, hogy olvasóközönségük igényeinek jobban megfelel olyan mű, amely a gyermeklélektani kutatások eredményeit nem annyira tudományosan, mint inkább népszerű módon adja elő (a fordítás u. i. a *Néptanítók Könyvtárának* 53—54. füzeteként jelent meg). Ha azonban meggondoljuk, hogy aránylag fiatal és rohamosan fejlődő tudományágról van szó, bizonyára ajánlatosabb lett volna azt az összefoglaló gyermekpszichológiai munkát átültetni, amely terjedelmesebb, rendszeresebb, tudományosabb és nem népszerűsítő irányú ugyan, de modernebb és minden tekintetben a mai tudomány színvonalán áll: értem William Sternnek 1914-ben megjelent klasszikus művét (*Psychologie der frühen*